

DE Friedl' Lesage
Johan Van der Vloet
Ilse Cornu

**GROTE
LEVEN'S-
VRAGEN**

LANNOO

De Grote Levensvragen is een project van productiehuis Tamara Twist in samenwerking met MagaZijn Community, Why5research, Lannoo, De Standaard en Radio 1.

www.degrotelevensvragen.be

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslagontwerp, lay-out: Studio Lannoo
Zetwerk: Karakters

© Uitgeverij Lannoo nv en
Friedl' Lesage, Ilse Cornu, Johan Van der Vloet

ISBN 978 94 014 4709 6
D/2017/45/645
NUR 740

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Balsem voor de ziel	7
Zinvragers en zinvinders	21
Heeft het leven zin?	59
Is er iets dat ons overstijgt?	81
Als we maar gezond zijn?	107
Waarom is er zoveel kwaad in de wereld?	131
Is er leven na de dood?	167
Waarom zijn we zo angstig?	189
Geloven we nog wel in onze maatschappij?	203
Hoe kunnen we gelukkig worden?	237
Bijlage: De Grote Levensvragen – het onderzoek	255

BALSEM VOOR DE ZIEL

Tijdens de tweehonderdste, feestelijke uitzending van *Touché* in mei 2017 stelde ik aan stand-upcomedian Michael Van Peel de vraag: 'Wat is de zin van het leven?' Zijn antwoord, in het pittige Antwerps dat we van hem gewoon zijn, was direct en duidelijk: 'Ik vind dat eigenlijk een *stoeme* vraag!' Natuurlijk is het een *stoeme* vraag, omdat niemand, zelfs niet de grootste filosofen ter wereld, daar ooit een afdoend antwoord op hebben kunnen geven. En toch is het deze vraag die ons op de kleine en grote momenten van het leven het meest bezighoudt. Wie zijn we? Wat doen we hier? Waar gaat het met deze wereld naartoe?

Zelf haal ik veel betekenis uit een uitspraak van de Nederlandse wetenschapsfilosoof Jaap van Heerden. Zijn essays zijn verzameld in het prettige boekje *Wees blij dat het leven geen zin heeft*. De titel alleen al heeft een hoog troostgehalte. Stel je voor dat we bij elke handeling zouden moeten afwegen wat het nut ervan is! We zijn maar een stip, een stofdeeltje in dit enorme heelal.

***A Pale Blue Dot*, zoals te zien op de foto die werd genomen in 1990 vanuit de Voyager 1 op vraag van de Amerikaanse wetenschapper Carl Sagan. Hij liet de camera even draaien om een foto te kunnen nemen van de aarde. De foto toont de aarde als een minuscule stip in het heelal: *A Pale Blue Dot*. Meer is het echt niet. Het toont de relativiteit van dit leven en confronteert ons met de nietigheid van ons bestaan.**

Toch is het belangrijk dat we de dagen die we in ons leven ter beschikking krijgen zinvol proberen in te vullen, dat het een gelukkig leven is waaruit we zoveel mogelijk energie en vrolijkheid putten. Maar wat doen we om niet alleen ons eigen leven maar ook dat van de hele wereld beter te maken? Als we al zin kunnen geven aan dit leven is het allicht dat: de planeet die we hebben gekregen op een zo menswaardig mogelijke manier laten draaien. Als iedereen zijn talent gebruikt – het maakt niet uit hoe groot of hoe klein dat talent is – lukt het ons misschien om blij te zijn dat het leven geen enkele zin heeft. Als we met de nodige intensiteit, met het beste dat we uit onszelf kunnen puren, met aandacht voor alles wat anders is, met een gezonde nieuwsgierigheid naar het hoe en waarom, met een veelheid aan verhalen, en vooral met een overdosis aan liefde het leven aangaan, dan hebben we op het laatst geen spijt dat we hebben geleefd.

Het leven op zich is natuurlijk een eigenaardig gegeven. Als er één zekerheid is, dan is het dat we allemaal dood-

gaan. Alleen weten we in het beste geval niet precies wanneer. Als de dood op de loer ligt, is het fascinerend om te zien hoe we er alles aan doen om dat leven in stand te houden. De wetenschap helpt ons vechten tegen terminale ziektes. Wonderlijk is het om te zien dat dit alsmäär beter lukt. Het behoedt ons ook voor gesprekken over de dood. Dan vallen we immers stil, weten we niet meer wat we moeten zeggen of doen als iemand uit onze naaste omgeving het verdict heeft gekregen.

‘We schatten het leven te hoog in.’ Dat is wat zanger Thé Lau me vertelde nadat hij te horen had gekregen dat zijn kanker niet meer te genezen was. Hij besloot er het beste van te maken. Alles uit het leven te halen wat er nog in zat. Natuurlijk had hij graag wat langer geleefd, had hij zijn zonen mannen willen zien worden, maar dat was hem niet gegund. Het enige wat hem restte was dankbaar te zijn voor het leven dat hij wel had gekregen. En dat was mooi, vol en veel geweest. ‘In Afrikaanse landen vieren ze het leven bij een sterfgeval, want die man of vrouw heeft geleefd. En dat leven gaat nu eenmaal vroeg of laat voorbij. Dat je dat leven hebt gekregen, daar kun je alleen maar heel erg blij om zijn.’

De eerste keer dat ik bewust met de eindigheid van het leven werd geconfronteerd, was eind 1997. Mobiele telefonie was nog niet ingeburgerd, berichten op het antwoordapparaat waren nog iets waar je naar uitkeek als je ’s avonds laat thuiskwam. Zo ging het ook die avond. Op mijn antwoordapparaat stonden een zevental berichten. Bij het beluisteren was meteen duidelijk dat er iets

ernstigs was gebeurd. De toon, de gemeenschappelijke noemer van de mensen die me hadden proberen te bereiken, en de inhoud van ieder bericht. 'Bel me even terug als je kunt.' Niets meer. Ik belde terug. Het was het soort bericht waar niets of niemand je ooit op voorbereidt: het bericht dat een van je beste vrienden is doodgereden door een spookrijder.

Ik was een onhandig veulen dat nog maar net kwam kijken in de gangen van de openbare omroep toen ik Pascal leerde kennen. Hij was een erg ambitieuze journalist die werkte voor het reportageprogramma *nv De Wereld*. Ik presenteerde mijn eerste radioprogramma's op de jongerenzender Studio Brussel. *nv De Wereld* had een vaste voice-over, maar Pascal vond dat 'zijn' reportages best 'anders' mochten klinken. Dus engageerde hij mij. En zo gebeurde het dat ik op vroege ochtenden bij Studio Reusens telkens weer een van de eerste getuigen was van de televisiebeelden die Pascal had gemaakt. Altijd ging zijn interesse uit naar de zwakkeren in de maatschappij en zocht hij naar het echte verhaal achter het oppervlakkige nieuwsbericht.

Ik was onder de indruk van zijn enthousiasme, zijn werklust, zijn gedrevenheid. Pascal was zes jaar ouder dan ik en had al zijn eigen productiehuis: Kanakna Documentary. Dat is dus wat je met je talent kunt doen, dacht ik, er alles uit puren wat erin zit. Hij vond een pand vlak bij de VRT, engageerde zijn vrienden en ging zijn eigen droom achterna. Het was een tijd waarin televisieproductiehuizen nog schaars waren en het risico groot, maar dat hield Pascal niet tegen. Hij had immers veel te vertellen. Maar

vooral, hij zou het zelf doen. Niet onder leiding van anderen maar onder zijn eigen leiding, vrij van elke verplichting. Het was een bijzondere maar veel te korte droom. Toen Pascal die avond terugkwam van het Documentairefestival in Rotterdam, werd hij op de Natoweg in Brussel frontaal aangereden door een spookrijder. Nog even en hij zou thuisgekomen zijn in zijn nieuwe huis vlak bij het Koninklijk Paleis waar hij zicht had op de Japanse toren, waar hij onder de bollen van het Atomium met het hem typerende vuur aan zijn toekomstige echtgenote verteld zou hebben wat hij allemaal had gezien in Rotterdam, met wie hij had gesproken en welke ideeën hij had opgedaan. Dat verhaal heeft Pascal niet meer kunnen vertellen. Pascal was niet alleen op professioneel vlak een voorbeeld voor mij, ook als mens heeft hij me veel geleerd. Ik herinner me dat we na een stemopname voor *nv De Wereld* samen de VRT binnenwandelden en dat ik hem vroeg waarom hij in alles zo tot het uiterste ging. 'Het kan toch ook met meer zekerheid, minder risico's?' Pascal lachte luid. 'Ja, ik kan ook een nieuwe Golf kopen met een omniumverzekering. Maar ik hou nu eenmaal van die gestroomlijnde vorm van de Citroën CX, van de minuut die je verplicht bent te wachten voor je gaat rijden omdat de wagen zichzelf moet oppompen, van de wielen die langzaam zichtbaar worden en het geluid van de motor die de wagen zachtjes in beweging brengt. Ik hou van dat grote raam waardoor je net iets meer van de hemel ziet, de zware deuren die je bewust maken van hoe je vanuit je cocon weer in de wereld stapt.' Pascal kon het zo goed verwoorden.

Een Citroën cx heb ik nooit gekocht, maar hij overtuigde me wel om in Brussel te gaan wonen. Als West-Vlamingen kregen we allebei wel vaker de vraag wat we in dat gevaarlijke Brussel gingen zoeken. Maar wie de stad een beetje kent, weet dat deze evenveel schoonheid en inspiratie biedt. Pascal nam me mee naar de leukste cafés, de mooiste gebouwen, de verborgen parels van parken. Hij was ook een meester in mensen samenbrengen. Feestjes of recepties: je kreeg er zijn vrienden altijd gratis bij. Een paar weken voor het fatale ongeval had ik de akte getekend voor mijn huis in Brussel. In de dagen voor zijn begrafenis maakte ik mijn kasten in Antwerpen leeg. Is het toeval dat het eerste wat ik in handen had nadat ik het nieuws over zijn dood hoorde, foto's waren met Pascal? Teksten voor *NV De Wereld* die hij me had gefaxt? Een oude uitnodiging voor een feestje in zijn vroegere appartement in Schaarbeek? Een kattenbelletje met de vraag of we snel konden afspreken want hij had een idee? Pascal was al volop aan zijn leven begonnen. Zijn professionele plan stond op de rails, hij had een groot huis gevonden in zijn geliefde stad Brussel waar hij vooral veel feestjes zou geven. En hij zou trouwen. Al hoorde ik dat pas van de jonge priester, die zaterdagochtend op de begrafenis. Niet zo heel lang daarvoor had hij met Pascal en zijn vriendin gepraat over 'hun plannen'. Dat ze trouwplannen hadden, verwonderde niemand. Pascal zou het ook op dat vlak nooit laten slabakken. Maar dat ik dat op zijn begrafenis hoorde, was een shock. Hoe kon het leven van iemand als Pascal zo abrupt eindigen? Wie had daar zo over beslist?

Ik was zevenentwintig en behoorlijk ontredderd, daar in de zijbeuk tussen zijn vrienden in de kerk van Oostende. Was het nog maar eens een wijze levensles van Pascal dat je maar beter kunt voortmaken met je plannen? Na de begrafenis aten we geen broodjes, maar dronken we zijn favoriete rode wijn in de Thermen van Oostende. Alweer zo'n gebouw waar Pascal me anders naar had leren kijken. En er was de zee, die af en aan bleef rollen alsof er niets was gebeurd en niemand werd gemist. Een half jaar later, op de dag waarop Pascal in het huwelijk zou treden, liet de familie het geplande feest gewoon doorgaan. Op de plek die hij daarvoor in gedachten had: een oude hoeve ergens in het prachtige noorden van Frankrijk. Het was een heerlijke zomeravond. Zijn platenbak werd erbij gehaald, er werd gelachen, gefeest en gehuild. En er was die ene boom, iets verderop in de tuin. Zowat alle vrienden hadden hem gezien en zochten een moment om er even onder te gaan staan, weg van het feestgedruis. Het leek alsof het Pascal was die daar van op een afstand naar ons zat te kijken en zag dat het al bij al – gezien de omstandigheden – goed was. Dat hij ons had samengebracht, dat hij ons had geïnspireerd en dat hij ons met bakken liefde had overgoten. Het was goed zo. Veel te kort, dat wel, maar hij had alles uit het leven gehaald dat hij eruit had kunnen halen. Straks zal het twintig jaar geleden zijn dat aan zijn leven een einde kwam. Straks zal het twintig jaar geleden zijn dat ik in de kerk van Oostende stilletjes zat te vloeken tegen mezelf, tegen Pascal, tegen de wereld, tegen de onduidelijke tweebaansweg die de Natoweg is, tegen

alles wat niet is zoals het zou moeten zijn. Twintig jaar waarin ik Pascals intense manier van leven probeer te benaderen.

Het lukt me maar half zo goed.

In oktober 2016 kwam producent Jan Van Parijs naar me toe met de vraag of ik een reeks avonden wilde presenteren met als titel 'De Grote Levensvragen'. Er was een gastenlijst en een aantal culturele centra was al geïnteresseerd. Het was een vraag zoals er wel meer op het pad van een radiopresentatrice komen, maar iets triggerde mij. 'De Grote Levensvragen' is datgene waar ik sinds jaar en dag mijn radiowerk op afstem. Het sluimerde al toen ik op Radio1 *De Nieuwe Wereld* presenteerde, het werd gaandeweg de hoofdmoot in het ochtendprogramma *Het beste moet nog komen* en in het zondagmiddagprogramma *Touché* is het ondertussen al vijf jaar lang de humus van het twee uur durende radiogesprek met telkens weer een andere interessante mens.

Tijdens die eerste ontmoeting met Jan kwam de 'Pascal' in mij naar boven. 'Ja, maar. Wat is het verschil met andere gespreksavonden? Voor wie doen we het? Wat willen we bereiken?' Jan verdedigde zich. Er zou een onderzoek aan worden verbonden om te achterhalen wat de grote levensvragen zijn die de mensen echt bezighouden. We zouden een ranking opstellen, analyseren waar het scheef zit, en de echte vragen stellen. Ben je gelukkig? Wat maakt je leven de moeite waard? Hoe houd je lichaam en geest gezond? Voel je je weleens eenzaam? Heb je al eens iets meegemaakt dat je anders naar het

leven heeft doen kijken? Heb je al eens ernstig overwogen uit het leven te stappen?

Het was ongemeen boeiend om de vorderingen van dat groots opgezette onderzoek van op de eerste rij te volgen. Het was interessant te horen dat bijna de helft van de respondenten het fijn vindt om over levensvragen na te denken. En dat wie regelmatig nadenkt over levensvragen gemiddeld meer sociaal geëngageerd is, al vaker een ingrijpende gebeurtenis heeft meegemaakt, en geloviger is dan mensen die levensvragen aan zich laten voorbijgaan. Vooral 'gezondheid' en 'geluk' houden mensen bezig, terwijl de overstijgende levensvragen zoals 'Is er leven na de dood?' of 'Bestaat er een God?' in deze tijden niet meer zo relevant zijn.

Maar ik kreeg het koud toen Jan Callebaut en zijn team van *Why5Research* de harde cijfers op tafel legden. Een derde van de mensen voelt zich eenzaam of ongelukkig. Een op vier dacht er al eens aan uit het leven te stappen. En een op twee zegt 'ja' tegen de doodstraf.

In de cijfers zien we dat te veel mensen zich eenzaam voelen. Eenzaamheid is de ergste kwaal van deze tijd. Ondanks het overaanbod aan sociale media is er meer eenzaamheid dan ooit. Kijk maar eens om je heen, vrijwel iedereen zit gekluisterd aan zijn gsm. Berichtjes lezen, Facebook checken, op Instagram gluren of Twitter screenen. Al is er op datzelfde moment minstens één iemand in de buurt die jou een nog veel spannender levensverhaal zou kunnen vertellen dan alles wat via je mobiele telefoon wordt doorgeseind. Dat contact maken

we niet, hoewel het niet eens zo moeilijk is. Oogcontact is een begin. Een openingszin is ook altijd handig. Van Kees van Kooten leerde ik dat een onverwachte openingszin tegen een onbekende best een vleugje humor mag bevatten. Zo kun je bij de bakker, na een te lange wachtrij, een fijne opmerking maken over de prachtige vlecht van de verkoopster. 'Hoeveel kost die? En kan dat ook gesneden?' Of nog: 'Ik wou zo graag een pompoen kopen, maar ik zie dat hier niet liggen. Dus geef me maar een brood.' Werkt altijd.

Maar wat als het gevoel van eenzaamheid evolueert naar de drang om uit het leven te stappen? Een kwart van de bevolking heeft ooit het gevoel gehad dat er niets meer was dat hen hier kon houden. Dat is ontstellend veel. Televisiejournalist Bart Schols, die een boek schreef over zelfmoord in Vlaanderen, zei daarover in *Touché*: 'Deze mensen willen niet dood, ze willen een ander leven.' Dat andere leven hoeft soms niet zoveel anders te zijn dan het huidige leven, maar het kan helpen als de mogelijkheid er is om die diepste pijn te delen.

En een op twee mensen kiest voor de doodstraf. Er viel een confronterende stilte toen dat resultaat in de kantoren van Jan Callebaut voor het eerst op de PowerPoint verscheen. Waarom wijzen we met de beschuldigende vinger naar Turkije, als bij ons eenzelfde gevoel heerst?

In die dagen las ik de prachtige dichtbundel *Idyllen* van Ilja Leonard Pfeijffer nog eens. Daarin staat:

*'Ik vraag niets, wil niets, eis niets, heb niets uit te leggen.
Maar kunnen we misschien beginnen iets te zeggen?'*

En iets verderop:

*'Ik wil hier niet apocalyptisch zitten wezen.
Maar winter komt. We moeten luchten leren lezen.'*

Winter komt inderdaad. De wereld is kil en genadeloos aan het worden. We doen ons best met allerlei boeken over hoe we het geluk kunnen nastreven, de politiek probeert regels en wetten uit om het kwaad de wereld uit te drijven, maar toch blijkt het niet te werken. De mens kruipt in zijn hol, fixeert zich op het eigen leven en is niet meer geïnteresseerd in 'de gevaarlijke ander'. Want ja, dat jaar sloeg het terrorisme toe in onze eigen achtertuin. Dat heeft onze welwillendheid tegenover het leven en de maatschappij een behoorlijke deuk gegeven.

Kunnen we misschien beginnen iets te zeggen?

Laten we beginnen iets te zeggen over onszelf. Wat knaagt er? Waar zit het vast en sinds wanneer? Hebben we onze diepste kwetsbaarheid ooit met iemand gedeeld en is er genoeg empathie? Behalve ons eigen verhaal is er ook de kwetsbaarheid van de ander. Wat weten we echt over onze buurman, onze baas of onze tante? Baseren we ons op uiterlijkheden om te oordelen en stelden we ooit al de vragen die er echt toe doen? Weten we wat er schuilt achter dat litteken, die rosse baard of dat olijke hoedje? Kleine vragen die kunnen leiden tot grote toenadering, want na empathie komt mededogen, willen dat ook de ander het goed heeft. Zo is er geen reden voor de ander om jou kwaad te berokkenen.

De eerste keer dat ik bewust voelde hoe waardevol een intens gesprek kan zijn, was toen ik thuis op de sofa lag te herstellen van de gevolgen van een hersenschudding. Het was stil in huis, het licht werd maar met mondjesmaat toegelaten. Een vriendin kwam op bezoek en installeerde zich naast me. Jas aan de haak, gsm uitgeschakeld en ogen gefocust op die van mij. Uren hebben we gepraat. Over het wel en wee van het leven. Zonder oordeel, zonder de dingen te willen veranderen. 'Het leven is', met alles en iedereen erbij. Hoewel ik die middag fysiek niet beter werd, voelde ik dat dit gesprek balsem was voor de ziel.

Toen ik maanden later terug aan de slag ging, kon ik niet anders dan die intensiteit meenemen in mijn radiowerk. Programma's als *Het beste moet nog komen*, *Een leven in boeken* en *Touché* zijn geschenken waar ik eeuwig dankbaar voor ben. Elk gesprek geeft me weer wat meer inzicht in de strijd die het leven is. En ik hoop oprecht dat het effect bij de luisteraars hetzelfde is.

Het doel van het project 'De Grote Levensvragen' is niet anders. Met de theatervoorstelling, waarvan ik een heel jaar lang gastvrouw mag zijn, het boek geschreven door Ilse Cornu en Johan Van der Vloet, en de gelijknamige radioprogramma's en podcasts op Radio1 zullen we allicht geen glasheldere antwoorden vinden. Integendeel, ik verwacht nog meer vragen, maar ik hoop dat het vragen zullen zijn die ons dichterbij de intensiteit van het leven brengen.

En laat ik hier ook nog even een pleidooi houden voor mijn favoriete kunstvorm: de literatuur. ‘Mensen die boeken lezen zijn zelden eikels.’ Het zijn de woorden van Marc Didden. Hij zou weleens gelijk kunnen hebben. Proust, Montaigne, Shakespeare, Mann, Austen, Mahfoez, Camus, Woolf, Brontë, Claus, Boon, Hermans, Reve en de hele Russische bibliotheek leren ons het leven zoals het is. Uren, dagen, weken, vaak maanden trekken schrijvers zich terug in hun isolement om de diepste psyche van de mens te doorgronden. Om verhalen te verzinnen waar we ons kunnen aan spiegelen. Om situaties te creëren die we zelf liever niet willen meemaken. Om intriges op te zetten waar we niks mee te maken willen hebben. Maar stel dat het toch gebeurt, dan heeft de literatuur ons alvast een beetje inzicht gegeven.

Een beetje, want we weten dat we niets weten. Met dank aan Socrates, of zoals Jean Gabin zingt in het nummer van Jean-Loup Dabadie:

*‘Maintenant je sais
Je sais qu’on ne sait jamais
La vie, l’amour, l’argent, les amis et les roses
On ne sait jamais le bruit ni la couleur des choses
C’est tout ce que je sais mais ça je le sais’*

FRIEDL’ LESAGE
Oostende – zomer 2017
www.degrotelevensvragen.be

ZINVRAGERS EN ZINVINDERS

Zo zou je onze gasten kunnen noemen. Getuigen en voortrekkers van de nieuwe zoektocht naar zin. Elk op hun eigen manier zoeken ze naar betekenis. Bekende Vlamingen die in diverse lagen van de maatschappij leven en werken. Gelovigen, niet-gelovigen en daartussen.

Vijf van hen vertegenwoordigen de belangrijkste religieuze gemeenschappen van ons land: priester Johnny De Mot, zuster Jeanne Devos, imam Khalid Benhaddou, rabbijn Aaron Malinsky en boeddhist Frans Goetghebeur. Religies doen niets anders dan met zinvragen bezig zijn. Ze vormen schatkamers van verhalen en rituelen over zingeving in leven en dood. Ze hebben het niet makkelijk om hun tradities in gesprek te brengen met het moderne levensaanvoelen. Net daarom is het boeiend te zien hoe

zij hun geloof beleven, hoe ze zelf worstelen met dat geloof en met hun eigen levensvragen. Twee atheïstische filosofen, Jean Paul Van Bendegem en Johan Braeckman vertolken het afscheid van God dat sinds de Verlichting een van de grote kenmerken van de westerse cultuur is. Toen Nietzsche in *Die fröhliche Wissenschaft* de ‘dolle mens’ liet zeggen dat God dood is, voegde die daar even verder aan toe: ‘Dolen wij niet als door een oneindig niets? Voelen we de adem van lege ruimte in het gezicht? Is het niet kouder geworden?’ Van Bendegem en Braeckman hebben elk op hun eigen manier de dood van God omgezet in een andere manier om zin te geven aan de eindigheid en onvolmaaktheid van dit leven.

Onze zoektocht ging verder. En zo kwamen we bij mensen die zich in deze maatschappij engageren om ze zinvoller te maken en hun motivatie ter sprake brengen. En die in hun eigen leven ook met zinvragen geconfronteerd werden. Petra De Sutter doet dit als arts en politica. Haar zoektocht naar zingeving ging gepaard met een lange lijdensweg rond haar genderidentiteit. Anne De Paepe, eveneens arts, en oud-rector van UGent, werd onlangs getroffen door een groot verlies. Ze ondervond ook hoe moeilijk het is als vrouw in een mannenbastion. ‘Verdrietdokter’ Dirk De Wachter ziet in elke therapie de zin vraag opduiken. Anniek Gavriilakis is de vrouw achter het *aggiornamento* van Bond zonder Naam. Rik Torfs, gewezen senator en oud-rector van de KU Leuven, voert een niet-aflatende strijd tegen het ideaal van het perfectionisme en is een zeldzame partizaan van de verrijzenis. Leen Decin: sterrenkundige die zowel naar de sterren

als naar de hemel zoekt. En Guillaume Van der Stighelen, wiens wereld kantelde bij de dood van zijn zoon. Allemaal waren ze onmiddellijk bereid met ons te praten over de grote vragen. Gesprekken die telkens ontroerden, nieuwe vragen deden ontstaan, perspectieven openden. Dankbaar stemden ook. Omdat we allemaal een gemeenschappelijke drive hebben: dit leven zinvol mogen beleven.

JOHAN VAN DER VLOET
ILSE CORNU